

Історична наука у вузах

А. Г. БОЛЕБРУХ (Дніпропетровськ),
І. Ф. КОВАЛЬОВА (Дніпропетровськ),
Ю. А. СВЯТЕЦЬ (Дніпропетровськ),
Є. А. ЧЕРНОВ (Дніпропетровськ)

КАФЕДРИ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ — 30 років

На порубіжжі 1960—1970-х рр. у Дніпропетровському університеті виникає перспективний напрям наукових досліджень — історія історичної науки, що й обумовило створення в 1972 р. спеціальної кафедри історіографії та джерелознавства, однієї з перших на той час університетських кафедр даного профілю не тільки в Україні, а й у СРСР.

У витоків нового науково-педагогічного колективу стояли відомі вчені й досвідчені викладачі *В. Я. Борщевський* (1910—1989), який очолював кафедру з дня створення до 1978 р., *М. П. Ковальський*, *В. І. Шевцов*, *І. Ф. Ковальова*, *М. Ф. Карпенко* та ін. Доволі швидко визначили перелік навчальних дисциплін, проблематику наукових досліджень, зав'язали творчі стосунки кафедри з відповідними підрозділами академічних інститутів СРСР та УРСР, університетами Києва, Москви, Харкова, Тбілісі, Донецька, Ленінграда, Саратова та ін. Це допомогло дніпропетровським історикам органічно включитися у загальносоюзний процес розвитку історичного пізнання.

Вельми плідними в діяльності кафедри історіографії та джерелознавства були 1978—1994 рр., коли її колектив очолював відомий учений доктор історичних наук (з 1984 р.), професор *М. П. Ковальський*. Він та численні його учні зробили помітний внесок у джерелознавство історії України XV—XVIII ст., особливо періоду Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. Дисертації, монографії, навчальні посібники, наукові статті з означеної проблематики, підготовлені дніпропетровськими науковцями *Г. К. Швидько*, *Ю. А. Мициком*, *С. М. Плохієм*, *В. А. Бrehуненком*, *Г. М. Виноградовим*, *С. В. Абросимовою*, *О. І. Журбою*, *О. А. Удодом*, *П. М. Кулаковським*, *В. Б. Атаманенком* та ін., достатньо відомі науковій громадськості України та далеко за її межами (зокрема у Польщі, Литві, Канаді, США). Багато учнів заслуженого діяча науки і техніки України *М. П. Ковальського* стали докторами наук та професорами. Вони збагачують українську історичну науку новими здобутками. Важлива увага на кафедрі приділялася теоретичним питанням джерелознавчого аналізу, методикам дослідження різних за видами джерел. Не обійшли вчені увагою понятійний аспект джерелознавства, зокрема вони подають у своїх працях визначення таких понять, як “джерело”, “автентичність”, “достовірність”, “інформативність”, “структура джерельної бази” тощо. Ці нароби

увійшли до наукового обігу і враховуються молодими поколіннями вітчизняних джерелознавців та істориків.

З перших років існування кафедри і понині у Дніпропетровському університеті активно досліджуються історіографічні сюжети. Даний напрям, започаткований доцентом *В. І. Шевцовим* (він рано, у 41 рік пішов із життя (1981 р.)), успішно продовжували розвивати його учні і колеги — *І. І. Колесник, А. Г. Болебрух, Є. А. Чернов, П. Г. Кожем'якін*. Вчені кафедри в основному розробляли сюжети з історії історичної науки України та Росії XVIII—XIX ст., зокрема досліджували концепції *В. Татишева, М. Карамзіна, Г. Еверса, С. Соловйова, М. Надєждіна, М. Грушевського, О. Лазаревського* та ін.

Останнім часом змінився вектор наукових досліджень: головний акцент зроблено на теоретико-методологічні засади історичної науки, сучасні підходи до історичної епістемології, обґрунтування новітніх методів пізнання минулого. У кількісному відношенні переважають теми з української історіографії, що, зрозуміло, враховуючи недостатню увагу до неї за радянських часів. Визначила даний дослідницький напрям і керує ним відомий історіограф, професор *І. І. Колесник*.

За одинадцять років існування незалежної України на кафедрі захищено ряд докторських і кандидатських дисертацій (*І. І. Колесник, В. В. Стецкевич, В. В. Ченцов, Г. І. Мерніков, В. М. Андрєєв, С. В. Легеза, Д. С. Вирський, К. М. Колесников, В. В. Головко, С. Ш. Айтов та ін.*), дніпропетровські науковці — постійні учасники міжнародних і всеукраїнських симпозіумів, конгресів, конференцій з україністики.

Наукові досягнення членів кафедри публікуються у міжвузівському збірнику наукових праць “Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України”, яких з 1972 р. надруковано понад 20 випусків.

Дніпропетровський університет — один з небагатьох вузів України, де не тільки ґрунтовно вивчається, а й викладається історія суспільної думки України від середньовіччя до початку XX ст. Засновником і багаторічним керівником даної проблематики є професор *А. Г. Болебрух*, який очолює кафедру з 1994 р. і має чимало учнів (*Ю. В. Давиденко, М. В. Зенкін, А. В. Хрідочкін та ін.*) і продовжувачів його справи. Кафедра підготувала та видала кілька хрестоматій, навчальних посібників, наукових праць (на основі кандидатських дисертацій), які присвячені передусім ставленню суспільства певного історичного періоду до умов свого функціонування, політики уряду, вирішенню національних проблем, їх впливу на соціальне самопочуття тощо.

При кафедрі багато років діє науково-дослідна лабораторія історії Придніпровського регіону, співробітники якої досліджують краєзнавчі питання; духовний розвиток Придніпров'я. Їх зусиллями підготовлені й видані праці з історії Дніпропетровського університету, міста і національно-визвольних змагань українського народу.

У 1972 р. на історичному факультеті була створена постійно діюча археологічна експедиція, яка еволюціонувала у лабораторію археології Подніпров'я, що діє при кафедрі (науковий керівник — професор *І. Ф. Ковальова*). Основні напрями досліджень пов'язані з вивченням проблем етнічної історії та культури давнього населення України за доби неоліту—бронзи та середньовіччя. Отримані під час польових досліджень курганів і поселень археологічні матеріали склали основу дисертаційних досліджень (*І. Ф. Ковальова, З. П. Маріна, В. А. Ромашко, Є. Л. Феценко, Д. О. Тесленко, І. І. Яременко, О. М. Каковкіна та ін.*), наукових статей та

монографій. Важливим напрямком діяльності лабораторії є видання з 1976 р. наукового міжвузівського збірника “Проблеми археології Подніпров’я”. Лабораторія є одним з провідних наукових осередків України, що засвідчує обрання її як бази для проведення міжнародних, загальносоюзних і регіональних наукових конференцій і польових семінарів.

Ще одним з напрямів діяльності кафедри є квантитативна історія й історична інформатика, який розвивається з кінця 1980-х рр. Тоді цей напрям активно підтримував М. П. Ковальський, доклавши необхідних організаційних і методичних зусиль для започаткування цього наукового профілю. У 1990 р. на історичному факультеті створено комп’ютерний клас, який забезпечує навчальні нормативні курси “Інформатика” та “Математичні методи в історичних дослідженнях” у фаховій підготовці студентів-істориків. У 1993 р. були захищені *В. В. Підгаєцьким* (докторська) та *Ю. А. Святець* (кандидатська) дисертації, присвячені проблемам математико-статистичного аналізу масових джерел із соціально-економічної історії України періоду непу. На історичному факультеті створено науково-дослідну лабораторію комп’ютерних технологій історичних досліджень (науковий керівник — професор *В. В. Підгаєцький*), метою якої є розроблення програмних та навчальних засобів забезпечення вищої освіти істориків. За роки діяльності лабораторії захищено 6 кандидатських дисертацій (*Ю. А. Святець, О. Обласова, І. О. Тарнопольська, В. В. Ващенко, Р. В. Топка, В. А. Дмитрієва*), видано 7 навчальних посібників і монографій. Лабораторія виконувала кілька міжнародних дослідницьких проектів за сприяння таких фондів, як INTAS, “Відродження” та ін. Співробітники лабораторії є дійсними членами одного з найактивніших співтовариств істориків світу — Міжнародної Асоціації “Історія та комп’ютер”, беруть активну участь у її регіональних та всесвітніх конгресах, конференціях і семінарах.

* * *